

УДК 792.071.028 : 784 : 37
ORCID 0000-0002-3901-9919
DOI 10.34064/khnum1-51.14

Сгібнєва С. С.

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,
майдан Конституції, 11/13, 61003, м. Харків, Україна

Роль особистісно-орієнтованого підходу в вокальній творчості драматичного актора

АНОТАЦІЯ

Сгібнєва С. С. Роль особистісно-орієнтованого підходу в вокальній творчості драматичного актора. Постійний розвиток театрального мистецтва диктує нові методи виховання творчої особистості актора, у тому числі, підходи до його вокальної підготовки, зорієнтовані на його майбутню діяльність на сучасній сцені. Традиційна система вокальної підготовки драматичного актора потребує оновлення, зокрема, впровадження в процес вокального виховання методів сучасної особистісно-орієнтованої педагогіки.

Мета статті – охарактеризувати систему вокальної підготовки актора драматичного театру й нові «технології» навчання, спрямовані на розвиток творчої особистості співаючого актора, які спираються на принцип особистісно-орієнтованої педагогіки, що становить певну наукову новизну представленої роботи. Так, дослідження процесів рефлексії дало можливість розробити програму комплексного індивідуального розвитку студента-актора. У її межах автором запропоновано діагностичну карту-характеристику, яка розкриває особливості здібностей співаючого студента-актора. Використовувались широкий міждисциплінарний підхід та загальнонаукові методи дослідження: емпіричні (спостереження, обговорення, ретроспективний аналіз вокально-виконавського та педагогічного досвіду автора) та теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення теоретичних і дослідницьких даних).

Ключові слова: вокальна творчість актора, акторська майстерність, творча особистість, особистісно-орієнтований підхід, співаючий актор, вокально-сценічна діяльність, психофізіологічні особливості.

АННОТАЦІЯ

Сгибнева С. С. Роль личностно-ориентированного подхода в вокальном творчестве драматического актёра. Постоянное развитие театрального искусства диктует новые методы воспитания творческой личности актёра, в том числе, подходы к его вокальной подготовке, ориентированные на его будущую деятельность на современной сцене. Традиционная система вокальной подготовки драматического актёра нуждается в обновлении, в частности, внедрении в процесс вокального воспитания методов современной личностно-ориентированной педагогики.

Цель статьи – охарактеризовать систему вокальной подготовки актёра драматического театра и новые «технологии» обучения, направленные на развитие личности поющего актёра, которые опираются на принцип личностно-ориентированной педагогики, что составляет определённую научную новизну представленной работы. Так, исследования процессов рефлексии позволили разработать программу комплексного индивидуального развития студента-актёра. В её рамках автором предложена диагностическая карта-характеристика, раскрывающая особенности способностей поющего студента-актёра. Использовались широкий междисциплинарный подход и общенаучные методы исследования: эмпирические (наблюдение, обсужде-

ние, ретроспективный анализ вокально-исполнительского и педагогического опыта автора) и теоретические (анализ, синтез, сравнение, обобщение теоретических и исследовательских данных).

Ключевые слова: вокальное творчество актёра, актёрское мастерство, творческая личность, личностно-ориентированный подход, поющий актёр, вокально-сценическая деятельность, психофизиологические особенности.

ABSTRACT

Sgibnieva S. S. The role of the person-centered approach in the vocal art of a dramatic actor.

Background. In recent years, there has been an increasing interest in studying the processes of the development of the creative personality of the drama actor, amongst other things, the modern methods of vocal training, focused on his future activity in nowadays-scenic conditions. Therefore, there is a need to renew the traditional system of the vocal training of drama actors in accordance with the trends of contemporary theatrical art, namely, the introduction of the principles of person-centered pedagogy.

Objectives, methodology. The research is an attempt to provide an overview of the principles of person-centered pedagogy in the making of the creative personality of the singing actor. **The purpose of the article** is to characterize the system of vocal training of the dramatic theater actor and new “technologies” of education aimed at developing the personality of a singing actor, which are based on the principle of person-centered pedagogy. On based of interdisciplinary approach the following **methods** are used in this paper: empirical (observation, discussion, retrospective analysis of vocal-performing and pedagogical experience of the author) and theoretical (analysis, synthesis, comparison, generalization of theoretical and research data).

The results of the study. The history of the development of vocal performing, acting and pedagogy shows that for many years the attempts carried out to determine the principles of vocal education of the actor of the drama theater, implement their testing, introduce into the system of training of acting skills for improvement the process of onstage singing. The contemporary study of this problem requires a comprehensive multidisciplinary approach, extensive contacts of art historians, musicologists, theater critics, vocalists, actors, and teachers. The constant development of theatrical art dictates new methods of educating the actor’s creative

personality, including approaches to his vocal training, focused on his future activities on the modern stage.

In the making of scenic image, an actor-singer needs to be constantly improved in a personal and professional way. The basis of continuous work on a vocal creative product is a worked out system of reflection regarding a person himself with all psycho-physiological features, and the image, which an actor creates onstage. The basis of the author's developed program of the complex and personal development of the singing actor is the factor of individual diagnostics. The author of the article offers a method of individual diagnosis of the creative state of the singing actor in the educational process, by which this state can be divided into three psychological and pedagogical zones: the area of the mainstream development; the area of the highest potential development; the area of the nearest self-development.

For these parameters and criteria, the author has developed a scheme of a diagnostic characteristic map for each actor's student, which contains:

- analysis of the peculiarities of the actor's psyche;
- descriptions of his voice and external data;
- information about language and vocal defects of sound;
- information on the shortcomings of the voice of the actor and ways to overcome them;
 - repertoire list of works;
 - analysis of the technical part of the actor's vocal training at the beginning of training and at the end of it;
 - analysis of performances on the drama scene.

Thus, the introduction of a person-centered approach makes it possible to outline the optimal trajectory of the formation of the creative personality of a singing student-actor.

On an optimal path to forming a creative personality of a singing actor student, the main task of the vocal teacher is to ensure his development, taking into account his psychological and physiological abilities, as well as updating of incentives for self-development and self-realization. To solve this problem, first, it is necessary to organize a psychologically rich "counter activity" of a student, taking care of updating and forming his internal personal motivation to developing. This kind of education focuses not so much on the amount of knowledge that is acquired, but on the feelings and experiences that are associated with them, the personal inte-

rests and features of the subject of the educational process. In contemporary theatrical and vocal pedagogy, there is a vicious regularity: on the one hand, all (both teachers and students-actors) know about the existence of the above-mentioned issue, discuss it, declare it, and on the other – because of imperfection elaboration of these issues, lack of research and others difficulties, it is simply not taken into account. The author has analyzed the apparatus necessary for the study of the category of the worldview and psychological aspects of education: the structure of the personality of the actor, his socio-biological patterns, needs, motivation, etc.

Conclusions. The most important mean of the vocal up-bringing of an drama theater actor as a component of his professional development is a person-centered approach to a student. This approach involves two complementary moments: the true understanding by a teacher of the individuality of a singing actor, his personality traits and features; the presence of a student's desire for self-development within his abilities to vocal stage activity.

In the process of development of the creative person of a singing drama actor, the new technologies of education arise aimed at the vocal-scenic activity in a today theatre, which are based on the principle of person-centered pedagogy. In part, the study of the processes of reflection allowed us to develop the program for complex individual development of a student-actor. Within its framework, the author proposed a diagnostic characteristic map, revealing the features of the singing student-actor's abilities.

Key words: vocal training, drama theater actor, singing actor, acting skills, creative personality, person-centered approach, vocal pedagogy, psycho and physiological features.

Постановка проблеми. Історія розвитку вокального виконавства, акторської майстерності і педагогіки свідчить, що протягом багатьох років робилися спроби визначити принципи вокального виховання актора драматичного театру, здійснити їх апробацію, впровадити в систему формування акторських навичок і вдосконалити організацію процесу вокально-сценічної діяльності [1–3; 7–16]. Однак дослідження вокально-сценічної діяльності актора на сучасному етапі потребує комплексного міждисциплінарного підходу, а отже – нових

широких контактів мистецтвознавців, музикознавців, театрознавців, вокалістів, акторів, педагогів. Перспективність і плідність вокальної освіти актора драматичного театру значною мірою забезпечується її послідовною опорою на фундаментальні методологічні принципи мистецької педагогіки. Сучасний розвиток театрального мистецтва, тим не менш, диктує нові методи виховання творчої особистості актора, зокрема, підходи до його вокальної підготовки, зорієнтовані на майбутню вокально-сценічну діяльність. Тому виникає необхідність створення системи підготовки актора, що враховувала б тенденції сучасного сценічного мистецтва, а саме – впровадження в процес вокальної підготовки актора принципів особистісно-орієнтованої педагогіки.

Втім, тільки у сьогочасному мистецтвознавстві розпочинається процес фундаментального вивчення цього педагогічного принципу у межах вокального мистецтва, прикладом чому є дисертаційне дослідження авторки цих рядків [13], у якому вивчається роль особистісно-орієнтованого підходу в процесі вокальної підготовки драматичного актора.

Об'єктом дослідження у даній статті є процес вокальної творчості актора драматичного театру. **Предметом** – принципи особистісно-орієнтованої педагогіки як одного з засобів вокальної підготовки актора. **Мета дослідження** – охарактеризувати нові методи підготовки, зорієнтовані на вокально-сценічну діяльність майбутнього актора драматичного театру, які спираються на принципи особистісно-орієнтованої педагогіки, що становить певну наукову новизну роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У театральному мистецтві роль творчої особистості актора в процесі вокально-сценічної діяльності важко переоцінити. Проблема індивідуальності в театральному мистецтві має специфічні особливості, тому що зміст і форму сценічного образу неможливо відокремити від своєрідної особистості актора.

У психолого-педагогічних дослідженнях проблема формування і розвитку творчої особистості є основною. Найбільш точно позначає складність і багатоаспектність особистісного процесу визначення, надане С. Сисоевою: «Оскільки особистість – це системна якість ін-

дивіда, то творча особистість – це підсистема особистості, яка характеризується сукупністю творчих якостей індивіда, що забезпечують її успіх в творчій діяльності» [14: 124].

У процесі розвитку особистості майбутнього актора, в тому числі і у вимірі вокальної творчості, важливого значення набувають, з одного боку, вірне розуміння педагогом індивідуальності учня, його особистісних рис і особливостей; з іншого – наявність у студента необхідних здібностей до вокально-сценічної діяльності. Здавалося б, ці дві сторони (за умови досвідченого підходу) повинні перерости в закономірний результат – взаємодоповнення і взаємозбагачення. Але це – лише теоретично. Якщо ж цю проблему перевести в практичну площину, то виявиться, що пов'язує їх між собою саме особистісно-орієнтований підхід. Він є і основним засобом професійного розвитку актора у площині вокального мистецтва.

Особистість актора драматичного театру багатогранна і багатофункціональна. У нинішньому сторіччі стало очевидним, що театральна освіта вже не може впоратися з вирішенням багатьох культурних, духовних, естетичних проблем. Виникла необхідність системної корекції методів підготовки актора відповідно до тенденцій розвитку сучасного людинознавства в цілому. Мова йде про необхідність впровадження в процес вокальної підготовки актора принципів особистісно-орієнтованої педагогіки.

Особистісний розвиток співаючого актора – явище динамічне, обумовлене, перш за все, спілкуванням. У процесі формування творчої особистості співаючого актора ця розкіш (мається на увазі спілкування) – є нічим іншим, як професійною необхідністю. Саме завдяки спілкуванню двох односпрямованих суб'єктів – викладача вокалу і студента-актора – здійснюється процес взаємовпливу однієї творчої особистості на іншу (і навпаки). Слід підкреслити, що в результаті цього процесу виникає новий тип драматичного актора – «співаючий актор» драматичного театру.

У традиційній вокальній педагогіці особистісний підхід, звісно, декларувався, але в звичайній рутині навчального процесу такі якості особистості актора, як своєрідність, неповторність, комплексність і різнобічність її розвитку, відходили на задній план. Поширеність

традиційного підходу до формування вокально-сценічної творчості у вигляді навчальної дисципліни, коли ігнорується мотивація, ціннісні орієнтації індивіда, особистісна обумовленість вибіркового сортування знань, не сприяє посиленню зацікавленості ані до пізнання специфіки предмета, ані до майбутньої акторської діяльності. Таке навчання, за визначенням, не може бути виховним, отже – його можна вважати шкідливим [7].

Звернувшись до традиційного виховання актора, легко зробити висновок, що основні форми цього процесу продовжують розвивати і вдосконалювати традиції репродуктивного навчання, яке фактично заважає розвитку рефлексивних процесів. Вони не забезпечують формування цілісної, динамічної і різнобічної системи поглядів майбутнього співаючого актора на самого себе, на свою акторську майстерність і вокально-сценічну діяльність, на світ в цілому, в результаті чого процес стає все менш результативним, а співаючий актор-особистість на драматичній сцені – явище виняткове. Відчувається гостра потреба у принципово новій – особистісній – функції в структурі акторської освіти.

Особистісно зорієнтована освітня функція, яка пов'язана із творчим завданням ідентифікації актора з образом, дає поштовх до позитивного розв'язання проблеми «особистість актора і сценічний образ: як особистість впливає на образ?». Виникає питання про те, якою може бути освітня технологія, що була б повністю зорієнтована на розвиток особистісних якостей актора. Відповіді на поставлене запитання сприятиме аналіз і структурування особистісних характеристик, важливих як в професійному, так і загальнолюдському планах [8; 10].

Досліджуючи специфіку особистісних процесів співаючого студента-актора, необхідно підкреслити, що найскладнішим для актора є оволодіння безперервним процесом розумової дії. Що ж таке розумовий процес в теорії і практиці театру? У дисертаційному дослідженні вокальної творчості актора драматичного театру ми позначили розумовий процес як прихований, внутрішній початок творчості співаючого актора [13]. Саме в ключі розробки підходів до прихованих, глибинних процесів людської душі розглядали цю проблематику К. Станіславський і В. Немирович-Данченко [15]. Ними вказані

шляхи до засвоєння «внутрішнього вантажу» людини. «Внутрішній монолог», «другий план» – все це шляхи, якими йде накопичення духовної енергії в процесі створення художнього образу, тобто в процесі діяльності художнього мислення.

Звертає на себе увагу глибокий взаємозв'язок емоційного і раціонального у розумовому процесі. Висловлена Л. Виготським [6] ідея, згідно до якої думка народжується не з іншої думки, а з мотивуючої сфери нашої свідомості, яка охоплює наші емоції, ще раз підтверджує вірність висловлювань про те, що основою сучасного театру є актор мислячий, в особистості якого синтезовані інтелектуальні та емоційні переживання. Таким чином, в тісному взаємозв'язку образно-раціонального (інтелектуального) і емоційно-образного (емоційного) мислення проявляється дієвість особистісної функції співаючого актора. Важливість її полягає в тому, що вона концентрує в собі всі особистісні процеси – асоціації, життєвий і духовний досвід актора та інше, – в ході яких вмикаються інтелект і уява, розкриваються найтонші внутрішні взаємозв'язки, виникають несподівані зіставлення і алузії.

В чому ж особливість особистісно-орієнтованого підходу і умов його ефективності в професійній підготовці співаючого актора? Протиріччя між зростаючими вимогами суспільства до творчості актора та існуючими засобами організації його професійної підготовки можуть бути розв'язані тільки за умов, що в навчально-виховному процесі реалізовується саме особистісно-орієнтований підхід до навчання співаючого актора, який допускає, разом з тим, перехід на певний технологічний рівень. Останнє передбачає особливе розуміння технології вокально-сценічної діяльності актора, здатної забезпечити результат, який діагностується, коригується і гарантується в різних умовах.

Складність вокально-сценічної творчості драматичного актора полягає в тому, що акторові мало вивчити вокальний твір. Виконувати його він має із такою безпосередністю, як ніби це робиться вперше. Однак кожного разу, коли актор залишається наодинці з глядачем, він змушений, насамперед, вирішувати комплекс технічних завдань – діяти, відштовхуючись від психофізіологічних можливостей свого голо-

сового апарату на даний час. Співаючому акторові необхідно розкрити всі сторони вокально-сценічного образу. Зробити ж це він може, тільки постійно вдосконалюючись, як в особистісному, так і в професійному плані.

В основі безперервної роботи над вокальним твором, тривалість якого буває різною, лежить відпрацьована система рефлексії по відношенню до себе як до особистості з індивідуальними психофізіологічними якостями, так і до образу, який актор створює. Рефлексія, пронизуючи всі компоненти вокальної підготовки актора драматичного театру, індивідуалізує його сценічне висловлювання. Вона виявляє, фіксує, робить стійкою особисту позицію майбутнього актора драми, цілісне бачення вокально-сценічної діяльності, і є неодмінною умовою збереження особистісного ставлення до акторської майстерності.

Під рефлексією в психології розуміють звернення свідомості на саму себе, а також розмірковування людини над своїм особистим психічним станом. Проблеми рефлексії в музичній творчості досліджує доктор мистецтвознавства, професор Харківського національного університету мистецтв Л. В. Шаповалова [17]. В її роботі обговорюється і особистість виконавця як рефлексивного художника, і зміст рефлексивного образу виконавця. Спираючись на ствердження Л. В. Шаповалової, можна сказати, що змістом рефлексивного образу актора драматичного театру (що є рефлексивним художником) є акт усвідомлення власної свідомості і самореалізованості особистості (авторські роздуми щодо життя, смерті, Богопізнання). Це – дуже важлива проблема, що впливає на якість вокально-сценічної діяльності актора драматичного театру, і, можливо, з часом її позитивне вирішення сприятиме удосконаленню як вокальної, так і театральної освіти.

Рефлексія в вокально-сценічній творчості актора драматичного театру – це унікальний комплекс свідомого і несвідомого, відчутого, збагнутого, зафіксованого актором, один із шляхів до духовності, особистого професійного зростання. Саме вона дає поштовх до пошуку і реалізації ціннісної системи, що є невід'ємною складовою творчого процесу.

Найважливішим моментом для викладача вокалу є вміння показати майбутнім акторам механізм дії і можливості рефлексії, розкрити її загальнолюдський і, в той же час, індивідуальний характер, навчити відповідних технологій, звертаючись до навичок і відчуттів, які вже існують. Знання та вивчення цих процесів дає можливість педагогу з вокалу розробити програму комплексного індивідуального розвитку співаючого актора, що і є реалізацією особистісно-орієнтованого підходу. Спираючись на подібну програму для студентів вокальних факультетів закладів вищої освіти, розроблену доктором мистецтвознавства, професором кафедри «Сольний спів» Харківського національного університету мистецтв Н. Є. Гребенюк [7], автор статті пропонує методику індивідуальної діагностики творчого стану співаючого актора у навчальному процесі, за якою він може бути розподілений на три психолого-педагогічні зони.

- Зона актуального розвитку творчої особистості співаючого актора. Вона включає всі знання і вміння студента-актора на сьогодні, всі вокально-сценічні навички, які сформувалися під час придбання попереднього професійного і вокального досвіду.

- Зона найвищого потенційного розвитку творчої особистості співаючого актора. Ця зона визначається ступенем можливостей студента-актора в майбутньому, тобто, які саме знання та навички може отримати співаючий актор завтра за допомогою викладача.

- Зона найближчого саморозвитку творчої особистості співаючого актора, яка базується на особистісному потенціалі самонавчання і саморозвитку співаючого актора.

За Л. Виготським [6], зона *найближчого розвитку* – це відстань між рівнем *актуальним* (в підготовці співаючого актора – коло акторських і вокально-виконавчих завдань, які студент-актор може вирішувати самостійно на підставі вже раніш сформованих і закріплених вокально-сценічних навичок) і *можливим* (у вокальній і театральній педагогіці – коло вокально-сценічних завдань, які студент-актор може вирішувати тільки під керівництвом викладача, тобто відповідні навички вже сформовані, але ще не закріплені в достатній мірі).

Відзначимо, що кордони зони *найближчого саморозвитку* знаходяться між завданнями, які ставить і допомагає вирішувати сту-

денту викладач, і тими, що студент ставить і вирішує самостійно. Ці кордони піддаються проникненню, пласт розвитку безперервно рухається: вокально-сценічні навички, які ще вчора були в процесі формування, сьогодні можуть плавно перейти в більш високу площину – зафіксуватися і перетворитися на рефлекс. Дійсно, саме саморозвиток – найвища мета навчання в умовах особистісно-орієнтованого підходу. Якщо в період навчання у студента закріпилися потреба і навички до саморозвитку, то це – запорука успіху його вокально-сценічної діяльності, так як, тільки постійно самовдосконалюючись в особистісному і професійному плані, актор може досягти вершин виконавської творчості.

У психолого-педагогічних дослідженнях позначені три норми індивідуальної діагностики: *предметна; соціально-вікова; індивідуальна*. Наші спостереження показали, що у вокальній і театральній педагогіці, в основному, застосовують дві: предметну і індивідуальну [1; 9; 10; 11]. Набагато рідше враховується соціально-вікова норма, її застосування показове, в основному, у віковій педагогіці, а не в професійній, оскільки вона визначає показники розумового та особистісного розвитку, які відповідають певному віковому періоду.

У предметну норму, в застосуванні до акторського мистецтва, входять акторські та вокально-сценічні навички, які формуються в процесі вокально-сценічної діяльності і є необхідними для формування професійної майстерності. Необхідно вказати, що більшість викладачів у своїй практичній діяльності використовують тільки цю норму і зовсім не застосовують індивідуальну, яка, на наш погляд, є на порядок вищою.

Індивідуальна норма базується на вчорашніх, сьогоднішніх, завтрашніх можливостях та успіхах співаючого актора, на актуалізації зон його найближчого розвитку і саморозвитку. І якщо завдання предметної норми – підсумувати відповідні знання для формування необхідних вокально-сценічних навичок, то прихильники індивідуальної норми мають за мету не тільки формування професійних навичок і «наповнення» студента-актора потрібними знаннями, але й, головне – розвиток актора відповідно до його індивідуального потенціалу.

При особистісно-орієнтованому підході за цими параметрами і критеріями складається діагностична карта-характеристика на кожного співаючого студента-актора, яка містить:

- аналіз особливостей психіки актора;
- описи його голосу і зовнішніх даних;
- інформацію щодо мовних і вокальних дефектів звуку;
- щодо недоліків голосу актора і шляхів їх подолання;
- репертуарний список творів;
- аналіз технічної частини вокальної підготовки актора на початку навчання і в його кінці;
- аналіз виступів на драматичній сцені.

Таким чином, впровадження особистісно-орієнтованого підходу дає можливість накреслити оптимальну траєкторію формування творчої особистості співаючого студента-актора. Головне завдання викладача вокалу на акторських курсах у межах зазначеного підходу – це забезпечення вокально-сценічного розвитку студента з урахуванням його психофізіологічних можливостей, а також активізація стимулів до саморозвитку і самореалізації. Для вирішення цього завдання, перш за все, необхідно організувати психологічно насичену «зустрічну діяльність» студента, виявляючи турботу про актуалізацію і формування саме внутрішньої, особистісної мотивації, про озброєння актора вокально-виконавськими прийомами, які здатні задовольнити потреби його творчої особистості. Саме така освіта і розвиває, і формує, так як орієнтується не стільки на кількість отриманих знань, скільки на почуття і відчуття, які пов'язані з ними, на особистісні інтереси і відмінності суб'єкта виховного процесу. Отже, взаємозв'язок образно-раціонального і емоційно-образного мислення – «особистісна акторська функція» – об'єднує в собі і структурність, і образність, і особистісний професіоналізм студента-актора в процесах навчально-виховної та вокально-сценічної діяльності.

Висновки. Основним засобом вокальної підготовки актора як складової його професійного розвитку є особистісно-орієнтований підхід до творчої особистості. Даний підхід передбачає два взаємодоповнюючих моменти: вірне розуміння педагогом індивідуальності

співаючого актора, його особистісних рис і відмінностей; наявність у студента прагнення до саморозвитку в межах його здібностей до вокально-сценічної діяльності.

В процесі розвитку творчої особистості співаючого актора виникають нові «технології» навчання, зорієнтовані на вокально-сценічну діяльність майбутнього актора драматичного театру. Так, дослідження процесів рефлексії дало можливість розробити програму комплексного індивідуального розвитку студента-актора. У межах цієї програми автором запропоновано діагностичну карту-характеристику, яка розкриває особливості здібностей співаючого студента-актора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус В. П. Психологічні аспекти формування виконавської художньої майстерності: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2005. 16 с.
2. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности. Москва : Классика XXI, 2008. 352 с.
3. Бродова И. А. Основные принципы театрализации музыки в драматическом спектакле : автореф. дис. ... канд. искусствоведения. Киев. гос. консерватория им. П. И. Чайковского. Киев, 1990. 20 с.
4. Брушлинский А. В., Воловикова М. И. О взаимосвязях процессуального (динамического) и личностного (мотивационного) аспектов мышления. *Психологические исследования познавательных процессов и личности*. Москва : Наука, 1983. С. 84–96.
5. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика-Пресс, 1996. 533 с.
6. Выготский Л. С. Психология развития как феномен культуры ; ред., вступ. ст. М. Г. Ярошевский. М. : Изд-во «Институт психологии» ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. 512 с.
7. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість : дис. ... д-ра мистецтвознавства ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2000. 369 с.
8. Диагностика и развитие актёрской одаренности : сб. науч. тр. ; ред. Е. Е. Колчин, Н. В. Рождественская. Ленинград : ЛГИТМИК, 1986. 154 с.

9. Катрич О. Т. Індивідуальний стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2000. 17 с.
10. Кочнев В. И. Динамика эмоциональной реактивности в процессе обучения основам актёрской профессии. *Вопросы психологии*. 1988. № 3. С. 138–144.
11. Проблемы современного актёрского искусства : сб. науч. тр. / отв. ред. Т. А. Марченко. Ленинград : ЛПИТМИК, 1990. 160 с.
12. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти / М-во освіти України ; АПН України ; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. Київ : ІЗМН, 1998. 247 с.
13. Сгібнєва С. С. Вокальна творчість актора драматичного театру: мистецтвознавчий та психолого-педагогічний аспекти : дис. ... канд. мистецтвознавства. Харків. держ. акад. культури, 2009. 201 с.
14. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
15. Станиславский К., Немирович-Данченко В. Об искусстве актёра-певца / ред. Г. Кристи, О. Соболевская. Москва : Искусство, 1973. 144 с.
16. Стромов Ю. А. Путь актёра к творческому перевоплощению. М. : Просвещение, 1980. 80 с.
17. Шаповалова Л. В. Рефлексивный художник. Проблемы рефлексии в музыкальном творчестве : монография. Харьков : Скорпион, 2007. 292 с.

REFERENCES

1. Bilous, V. P. (2005). *Psychologichni aspekty formuvannia vykonavskoi khudozhnoi maisternosti [Psychological aspects of the formation of performing artistic mastership]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv : P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, 16 [in Ukrainian].
2. Bochkarev, L. L. (2008). *Psihologiya muzykalnoy deyatelnosti [Psychology of the musical activity]*. Moscow : Klassika XXI, 352 [in Russian].

3. Brodova, I. A. (1990). *Osnovnyie printsipy teatralizatsii muzyki v dramaticheskom spektakle [Fundamentals of theatricalization of music in dramatic performance]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kiev : P. I. Tchaikovsky State Conservatory, 20 [in Russian].

4. Brushlinskiy, A. V., Volovikova, M. I. (1983). O vzaimosvyazyah protsessualnogo (dinamicheskogo) i lichnostnogo (motivatsionnogo) aspektov myshleniya [About interrelations of procedural (dynamic) and personal (motivational) aspects of thinking]. *Psihologicheskie issledovaniya poznatelnykh protsessov i lichnosti [Psychological studies of cognitive processes and personality]*. Moscow : Nauka, 84–96 [in Russian].

5. Vygotskiy, L. S. (1996). *Pedagogicheskaya psihologiya [Pedagogical psychology]*. Moscow : Pedagogika-Press, 533 [in Russian].

6. Vygotskiy, L. S. (1996). *Psihologiya razvitiya kak fenomen kultury [Psychology of a development as a phenomenon of culture]*. (M. G. Yaroshevkiy Ed., Introduction). Moscow : Izd-vo «Institut psihologii» ; Voronezh : NPO «MODEK», 512 [in Russian].

7. Hrebeniuk, N. Ye. (2000). *Vokalno-vykonavska tvorchist [Vocal performing arts]*. (Doctor's thesis). Kyiv : P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, 369 [in Ukrainian].

8. *Diagnostika i razvitye akterskoy odarennosti (1986) [Diagnosis and development of acting talent]*: collection of research papers (E. E. Kolchin, N. V. Rozhdestvenskaya Eds.). Leningrad : LGITMIK, 154 [in Russian].

9. Katrych, O. T. (2000). *Indyvidualnyi styl muzykanta-vykonavtsia (teoretychni ta estetychni aspekty)*: (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv : P. I. Tchaikovsky State Conservatory, 17 [in Ukrainian].

10. Kochnev, V. I. (1988). Dinamika emotsionalnoy reaktivnosti v protsesse obucheniya osnovam akterskoy professii [The dynamics of emotional reactivity in the process of learning the basics of the actor's profession]. *Voprosy psihologii – Psychology issues*, 3, 138–144 [in Russian].

11. *Problemy sovremennogo akterskogo iskusstva (1990) [Problems of the contemporary actor's art]*: collection of research papers. (T. A. Marchenko Ed.). Leningrad : LGITMIK, 160 [in Russian].

12. Rudnitska, O. P. (1998). *Muzyka i kultura osobystosti: problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity [Music and culture of personality:*

the problems of contemporary pedagogical education]. Kyiv : IZMN, 247 [in Ukrainian].

13. Shibnieva, S. S. (2009). *Vokalna tvorchist aktora dramatychnoho teatru: mystetstvoznavchyi ta psykholoho-pedahohichnyi aspekty [The vocal creativity of the actor of the drama theater: art critical and psychological-pedagogical aspects]*. (Candidate's thesis). Kharkiv : Kharkiv State Academy of culture, 201 [in Ukrainian].

14. Sysoieva, S. O. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [Fundamentals of pedagogical creativity]*. Kyiv : Milenium, 344 [in Ukrainian].

15. Stanislavskiy, K. S., Nemirovich-Danchenko, V. I. (1973). *Ob iskusstve aktera-pevtsa [About the art of actor-singer]*. (G. Kristi, O. Sobolevskaya Eds.). Moscow : Iskusstvo, 144 [in Russian].

16. Stromov, Yu. A. (1980). *Put aktera k tvorcheskomu perevoploshcheniyu [The path of an actor to creative reincarnation]*. Moscow : Prosveshchenie, 80 [in Russian].

17. Shapovalova, L. V. (2007). *Refleksivnyi khudozhnik. Problemy refleksii v muzykalnom tvorchestve [The Reflective Artist. Problems of reflection in musical creativity]* : monography. Kharkiv : Skorpion, 292 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.11.2018 р.